

II. ULUSLARARASI
SADREDDİN KONEVİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

SECOND INTERNATIONAL
SYMPOSIUM ON SADREDDIN QUNAWI

6 - 8 EKİM 2011
KONYA

MEBKAM

MERAM BELEDİYESİ
KONEVİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERAM MUNICIPALITY
QUNAWI RESEARCH CENTER

6 - 8 Ekim 2011 tarihleri arasında Konya Bera Otel'de düzenlenen bildirilerden oluşmaktadır.
Eserin tüm hakkı MEBKAM' a aittir.

MEBKAM Yayınları 8

II. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri

Editör

Hasan YAŞAR

Kapak Tasarım

Alper ÜNÜVAR

Grafik Tasarım ve Mizampaj

 neva
www.neva-krc.com
0332 324 58 45

Tashih

Ahmet ÇELİK

ISBN

978-605-389-127-7

Baskı Yılı

Mart 2014

KONEVİ'NİN ÖĞRENCİSİ MÜEYYİDÜDDİN-İ CENDİ'NİN
HAYATI VE ESERLERİ
Yrd. Doç. Dr. İbrahim KUNT

Ebû Abdillâh Müeyyidüddîn b. Mahmûd b. Sa'îd el-Cendî, günümüzde Kazakistan'ın Kızılorda Eyaletine bağlı Kazalinsk şehri yakınlarındaki Cend¹ şehrinde doğdu². Kesin olmamakla birlikte, VII/XIII. yy.'ın ilk çeyreğinde doğmuş olduğu tahmin edilebilir. Hayatı hakkında bilinenler, kitaplarında bahsettikleriyle sınırlı olduğundan ailesi ve hayatının ilk yılları hakkında bilgi bulunmamaktadır. Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh adlı eserinde, hayatının tasavvufa intisabından sonraki dönemiyle ilgili bazı bilgileri kaydetmiştir. Bu eserde anlatıldığı kadarıyla ilk hocası alim bir zat olan babasıdır ve Cendî'nin tasavvufa yönelmesine karşı çıkmıştır. Tasavvuf eğilimi ağır basan Cendî ise, daha önce vefat eden annesinden kalan mirası babasına bağışlar, hanımına da mihrine karşılık binlerce altın verir³. Bu bilgilerden, Cendî'nin oldukça zengin bir aileye mensup bulunduğu anlaşılmaktadır. Böylece dünyayı terk edip Hakk'a yönelen Cendî, Hacca gitmek için memleketi Cend'den ayrılır. Hacca gittikten sonra Konya'ya gelen Cendî, 'Kutuplar kutbu' ve 'insan-ı kâmil' ifadeleriyle tanıttığı Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin halifesi Sadreddin-i Konevî'nin sohbetlerine katılarak sülûka başlayıp erbain çıkararak Sadreddin-i Konevî'ye on yıl hizmette bulunur⁴.

Sadreddin-i Konevî ile ilk defa muhtemelen Konya'da bulunan zaviyesinde görüşen ve onun yanında sülûkunu tamamlayan Cendî, şeyhi Sadreddin-i Konevî'nin 673/1274 yılında vefat etmesi üzerine Konya'da bulunan Konevî hankâhını terkedip Tokat ve Sinop'a giderek Pervâneoğulları'nın hakimiyeti altında yaşama-ya başlamış olmalıdır.

Sinop 1264 yılında yani Sadreddin-i Konevî'nin vefatından on sene önce Muinüddin Süleyman Pervâne (ö. 676/1277) tarafından iki sene muhâsara edilip alınınca Muinüddin Süleyman Pervâne'ye iktâ olarak verilmiş ancak kuvvetli nüfûzu sayesinde Muinüddin Pervâne Sinop'u kendine temlik ettirmeye muvaffak olmuştur⁵. Muinüddin Pervâne Atabeg-i Saltanat⁶ makamında olduğundan Sinop'ta ikamet edememiş, oğlu Muinüddin Muhammed'i mâliki bulunduğu Sinop'a göndermiştir. Muinüddin Pervâne'nin 676/1277'de İlhan Abakhan tarafından idam edilmesi üzerine oğul Muhammed burada müstakil bir beylik kurmuş, 1296'da vefat edinceye kadar Moğollar tarafından kendisine dokunulmamıştır⁷. Tokat ve Niksar ise bu dönemde zaten Muinüddin Pervâne'nin mülkiyetindeydi⁸.

Bu bilgilerden ortaya çıkan, Sinop'un uzunca bir müddet Moğol baskısından uzak olduğudur. O dönemde Sinop, Moğollarla iyi geçinemeyip hayati endişe içerisinde bulunan birçok insanın sığınağı haline gelmiş olmalıdır. Herhangi bir saldırıdan deniz yoluyla kaçmanın mümkün olması düşüncesi de Konevî öğrencilerinden bir kısmının bu bölgeye yerleşmesini kolaylaştırmış, hatta belki de zorunlu hale getirmiştir. Bu dönemde Anadolu Selçuklu devleti tarafından büyük destek gören Sinop ve Tokat, mali yönden zengin bölgeler haline gelmişti. Özellikle Sinop bu dönemde önemli bir liman ve uluslararası bir ticaret merkeziydi⁹.

Müeyyidüddin-i Cendî'nin aynı dönemde Fahrüddin-i Irâkî ile beraber Sadreddin-i Konevî'nin ders halkasında bulunduğu, yani arkadaş oldukları bilinmektedir. Muinüddin Pervâne, Tokat'ta bir hankâh yaptırmış, buranın şeyhliğine geçmesini Fahrüddin-i Irâkî'ye teklif etmiş, o da bu teklifi kabul ederek Tokat'a gidip bu hankâha yerleşerek irşad faaliyetlerine başlamıştır. Müeyyidüddin-i Cendî de Sadreddin-i Konevî'nin vefatından sonra muhtemelen birçok arkadaşıyla birlikte Tokat ve Sinop civarına gidip yerleşmiş olmalıdır. Zira bu bölgede Moğol zulmünden uzak bulunmaktaydılar. Lakin bu rahatlığın uzun sürmeyeceğini de düşünmüş olduklarından, Müeyyidüddin-i Cendî, Bağdat'a gidip Abbâsi halifesiyle görüşmüş, muhtemelen ondan yardım istemiştir. Kaynaklarda Cendî'nin Bağdat'ta Sadreddin-i Konevî'nin halifesi sıfatıyla irşad faaliyetinde bulunduğu bahsedilmekte, İbnü'l-Arabî'nin 'Mevâki' u'n-Nücûm' adlı eserini Bağdat'ta şerhettiği söylenmektedir. Buradan anlaşılan, uzunca bir müddet Bağdat'ta ikamet ettiği¹⁰.

Molla Câmî'nin Nefahâtü'l-Üns adlı eserinde, Cendî'nin Bağdat'ta bulunduğu sırada kendisinin mehdî olduğunu iddia eden bir kimsenin mehdîliğini Cendî'ye onaylatmaya çalışmasından, Cendî'nin buna karşı çıkması nedeniyle bu kişinin dinsiz ve hıristiyanlardan bir grubu da yanına alarak Cendî'ye sıkıntı verdiğinden, Cendî'nin Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin ruhaniyetine sığınarak, onun yardımıyla bu sıkıntıdan

1 Cend için bkz. Abdülkerim Özyayın, "Cend", TDVİA., VII, 359; Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-A'lâm, III, 1840.

2 Süleyman Uludağ, "Cendî", TDVİA., VII, 361.

3 Müeyyidüddin-i Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh, 143-144.

4 Müeyyidüddin-i Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh, s. 144.

5 Hakkı Dursun Yıldız, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, VIII, 593

6 Anadolu Selçuklu Devletinde hükümdarların yardımcılara verilen isimdir. Bkz. Coşkun Alptekin, "Atabeg", TDVİA., IV, 39.

7 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, 148.

8 Nejat Kaymaz, Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman, 108-114; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, 148-149.

9 Yurt Ansiklopedisi, "Sinop", IX, 6763-6764

10 Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II, 1540; Molla Câmî, Nefahâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, 770.

kurtulduğundan bahsedilmektedir¹¹.

Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Ârifin adlı eserinde, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Sadreddîn-i Konevî'nin vefatlarından sonra Müeyyidüddîn-i Cendî'nin, askerî sınıftan bir bölük sûfi ile birlikte Konya'dan Ereğli'ye geldiğinden, bu grubun saygıyla karşılanıp ağırlandıklarından bahsedilmektedir¹². Bu bilgiden anlaşılınca da, Cendî'nin, Konevî'nin vefatından sonra onun halifesi gibi davrandığıdır. Cendî'nin Sadreddîn-i Konevî'nin halifesi olarak hareket etmesinin Bağdat'ta da devam ettiği, sahte mehdînin kendisinin mehdî olduğunu Cendî'ye onaylatmak istemesiyle de anlaşılacaktır.

Cendî Bağdat'ta bir müddet kaldıktan sonra buradan ayrılarak Pervaneoğullarının hakimiyeti altında bulunan Sinop'a gitti. Bir tasavvuf ve ahlak kitabı olan Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh adlı eserini Farsça bilen ve tasavvufa ilgi duyan itibarlı bir Türk Sultan hanımın ricası üzerine Sinop'ta kaleme almıştır¹³.

Ömrünün son yıllarında Sinop'ta ikamet ettiği bilinen Cendî'nin vefat tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemektedir. Kâtip Çelebi vefat tarihini 691/1292 olarak belirtirken¹⁴, İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Ârifin adlı eserinde vefat tarihinin 691'den sonra olduğunu kaydetmiştir¹⁵. Necîb Mâyil-i Herevî ise kesin bir tarih vermeyerek Cendî'nin vefat tarihini hicri yedinci yüzyılın sonları olarak belirlemektedir¹⁶.

Sadreddîn-i Konevî'nin öğrencisi Müeyyidüddîn-i Cendî, Cendî'nin öğrencisi Abdürrezzâk-ı Kâşânî (ö. 736/1335), Kâşânî'nin öğrencisi de Dâvud-i Kayserî (ö. 750/1350)'dir¹⁷. Osmanlı devletinin kuruluş döneminin Ekberiyye fikir hareketinin öncüleri olan Dâvud-i Kayserî, Kutbüddîn-i İznîkî (ö. 821/1418), Yâr Ali Şîrâzî (ö. 814/1411) ve diğer Füsûsu'l-hikem şârihleri ile birçok ilim adamı Müeyyidüddîn-i Cendî'den geniş ölçüde yararlanmışlar ve onun Şerhu Fusûsi'l-Hikem adlı eserine ta'likât ve hâşiyeler yazmışlardır.

MÜEYYİDÜDDİN-İ CENDİ'NİN ESERLERİ

Müeyyidüddîn-i Cendî'nin günümüze ulaşabilen eserlerine bakıldığında bu eserlerin genel olarak bol şiir ve kasidelerle süslenmiş uzunca mukaddimelerle başladığı görülmektedir. Bu mukaddimelerde devrin devlet adamlarını, şeyh ve âlimlerini anmakta, onlar için kasideler söylemektedir. Zaman zaman müna-sebet düşürdükçe devrin sosyal ve kültürel olaylarına da değinmektedir. Bu durum eserlerine ayrı bir önem kazandırmaktadır. Özellikle Selçuklular devrinde Anadolu'da bulunan dini zümreler ve yöneticiler hakkında orijinal nispetlerine rastlanmaktadır. Farsça şiirler de yazmakla birlikte Arapça şiirleri bir dîvan halinde 1872'de Beyrut'ta yayınlanmıştır. Müeyyed mahlasıyla şiirler yazan Cendî'nin dîvanında devrin kültürel durumuna ışık tutan şiirler de bulunmaktadır ancak Cendî yeterince tanınmadığı ve Anadolu'da bir şair, edip ve mutasavvıf olduğu bilinmediği için dîvanından hemen hiç yararlanılmamıştır¹⁸.

Yapılan araştırmalar ışığında, Cendî'nin eserleri şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Şerhu Fusûsi'l-hikem

Cendî'nin asıl şöhreti, İbnü'l-Arabî'nin Fusûsü'l-Hikem adlı eserinin ilk şârihi olmasıdır. Cendî'den önce Fusûsü'l-hikem'in bazı bölümlerinin şerhleri yapılmış olsa da, metinle irtibatlı ilk tam şerh olma özelliği Cendî'nin eserine aittir. Bu şerh, metnin diliyle ilgilenmekten çok, İbnü'l-Arabî'nin metafizik ve kozmolojik görüşlerine ağırlık veren bir eser olması yönüyle kendisinden sonraki bir çok şerh'e de kaynaklık etmiştir. Câmî'nin Nefahâtü'l-Üns adlı eserinde de Cendî'nin hazırladığı şerhin, kendisinden sonraki Fusûs şerhlerine kaynaklık ettiği kaydedilmektedir¹⁹. Baba Ruknî ismiyle tanınan Rukneddîn Mes'ûd b. Abdillâh eş-Şîrâzî'nin 'Nusûsu'l-Husûs fi Tercemeti'l-Fusûs' (Tahran 1359/1980) ve Câmî'nin 'Nakdün-Nusûs fi Şerh-i Nakşi'l-Fusûs' (Bombay, 1889 (Taşbaskı) ve Tahran 1398/?) adlı şerhlerinde bu tesir açıkça görülmektedir.

Molla Câmî'nin ifadesine göre Sadreddîn-i Konevî Fusûsü'l-Hikem'in giriş kısmını kendisi için sözlü olarak şerhetmiş, Cendî de o sırada mazhar olduğu feyiz sayesinde eserin bütün muhtevasını bu şerhin içeri-

11 Molla Câmî, Nefahâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, 771.

12 Ahmed Eflâkî, Menâkıbu'l-Ârifin, Çev: Tahsin Yazıcı, 306.

13 Müeyyidüddîn-i Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh, s. 37

14 Kâtip Çelebi, Keşfü'z-zünûn, II, 1540.

15 İsmail Paşa el-Bağdâdi, Hediyyetü'l-Ârifin, II, 484.

16 Müeyyidüddîn-i Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh, 13

17 Hâcevî, Du Sadreddin, 62-63

18 Mikail Bayram, "Pervâneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar", 386, Tarih Boyunca I. Karadeniz Kongresi Bildirileri.

19 Molla Câmî, Nefahâtü'l-Üns, 770.

sinde bulmuş, daha sonra Konevî'nin arzusu üzerine eserin tamamını şerhetmiştir²⁰.

Cendî'nin Fusûs şerhi, İran'daki iki nüshaya dayanılarak Seyyid Celâleddîn-i Âştîyânî tarafından Meşhed'de 1982 yılında yayımlanmıştır. Cendî'nin şerhi üzerine Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 855/1451)'in 'el-Müntehâ ale'l-Fusûs' isimli Arapça bir ta'likatı bulunmaktadır²¹. Yazıcıoğlu Mehmed'in kardeşi Ahmed Bican bu şerhi genişleterek 'Kitâbü'l-Müntehâ ale'l-Fusûs' adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir²². Abdullah Bosnevî (ö. 1054/1644), Cendî'nin Fusûs mukaddimesinde 'Taayyün-i evvel' mertebesinin karşılığı olarak elifi mi yoksa hemzeyi mi aldığı konusunun kendisine sorulması üzerine onun görüşünü açıklayan bir risale kaleme almıştır²³. Burada anılan şerhler, dil ve gramer özellikleri gibi konulara temas etmeden, doğrudan fikri izahlar yapan ve bu yönleriyle de dağınık ve öğretim açısından takibi zor olmakla beraber manayı yakalama hususunda aşılamaayan şerhlerdir²⁴.

Şerhu Fusûsî'l-hikem'in Türkiye kütüphanelerinde bulunan çeşitli yazma nüshaları şu şekilde tespit edilmiştir:

Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmut Efendi, nr. 2231; Nafiz Paşa, nr. 538; Şehid Ali Paşa, nr. 1240-1241; Kılıç Ali Paşa, nr. 606; Lâleli, nr. 1417, Reşid Efendi, nr. 405, Halet Efendi, nr. 261; Halet Efendi İlâvesi nr. 3/9; Afyon Gedik Ahmet Paşa Ktp., nr. 18326; Konya/Akşehir İlçe Halk Ktp., nr. 117; Topkapı Sarayı Ktp., 483, 484, 486; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt Bl., nr. 3373; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2447; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. 12.

2. Şerhu Mevâki'i'n-nücûm

Müeyyidüddîn-i Cendî, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Mürsiye'de telif ettiğini söylediği 'Mevâki'u'n-nücûm ve Metâli'u Ehilleti'l-Esrârî ve'n-Nücûm' adlı Arapça eserini şerhetmiştir²⁵. Muhyiddîn İbnü'l-Arabî bu eserinde ibadetlerin muhtelif derecelerinin anlam ve hikmetlerini, dinin edeplerini ve ruhani bedeliyyeti ele almaktadır. İbnü'l-Arabî'nin eseri Kahire'de yayımlanmıştır. Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh adlı eserinde Mevâki'u'n-Nücûm'u Bağdat'da şerhettiğini ifade etmektedir²⁶.

Şerhu Mevâki'i'n-Nücûm'un Türkiye kütüphanelerinde bulunan çeşitli yazma nüshaları şu şekilde tespit edilmiştir:

Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., nr. 506 ve 1276; Bâyezid Veliyyüddin Efendi Kütüphanesinde de bir nüshası bulunmaktadır.

3- Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh

Cendî'nin Tokat veya Sinop'ta 683/1284 tarihinde bir hanım sultanın isteği üzerine kaleme aldığı söylediği Farsça tasavvufî bir eserdir²⁷. Önsöz, giriş ve iki bölümden meydana gelen eserin her iki bölümü de ikişer asıldan oluşmaktadır.

İlk bölümün birinci aslında mârifetullah üzerinde durulmuş, Allah'ın sıfatları ile esmâ-i hüsnânın kısa izahları yapılmış, ehadiyyet ve kesretin anlamından bahsedilmiştir. İkinci asıl insan-ı kâmilin mahiyeti hakkındadır. Bu konuyu açıklamak için ruh ve beden, insanın dereceleri, kutuplar ve sınıfları gibi konular ele alınmıştır.

İkinci bölümün birinci asıl amellerin incelenmesi başlığını taşımaktadır. Bu konunun açıklanması için hayır ve şer ameller, kalbe gelen vesvese, uzuvları islâmiyete uydurmanın lüzumu, lisan, el, ayak, yemek ve evlenmek gibi konular incelenmiştir. İkinci bölümün ikinci aslı, 'Hakikî vuslat yolunun esrarı' başlıklıdır. Bu konuyu açıklamak için İnsanın zâtî ve derûnî engelleri, uzlet ve halvet, keşf, şuhûd ve istiğrak, muamelât konuları, iç dünyamızın huzuru gibi konular incelenmiştir.

Eserin son konusu, özlü nasihat ve tavsiyelerden oluşmaktadır.

20 Molla Câmî, Nefhatü'l-Üns, Nşr.: Mahmûd-i Âbidî, 556

21 Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Bl., nr. 293

22 Süleymaniye Kütüphanesi, Kılıç Ali Paşa, nr. 630, İstanbul Belediye Kütüphanesi, Osman Ergin Yazmaları, nr. 250

23 Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah Bl., nr. 2129, vr. 158^a-159^b

24 Mahmud Erol Kılıç "Fusûsü'l-Hikem", TDVİA, XIII, 231

25 Bkz. Kâtip Çelebi, Keşfu'z-zunûn, II, 1890-1891; Câmî, Mevlânâ, Nefhatü'l-Üns min Hadarâtü'l-Kuds, 634-635

26 Müeyyidüddîn-i Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-fütûh, 137.

27 Eserin Tahran nüshasındaki telif yeri Sinop, Bursa İnebey nr. 1183 nüshasında belirtilen telif yeri ise Tokat'tır. Bkz. Mikail Bayram, "Pervaneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar", Tarih Boyunca I. Karadeniz Kongresi Bildirileri, 386 ve Müeyyidüddîn-i Cendî, Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh, Nşr.: Necib Mâyil-i Herevî, 39.

Eser, Necib Mâyil-i Herevî tarafından Cendî ve eserleri hakkında bir inceleme yazısıyla beraber Tahran'da yayımlanmıştır²⁸. Herevî'nin yayınladığı bu eser, Bursa İnebey Kütüphanesinde bulunan yazmanın kısaltılmış halidir. Asıl geniş nüsha, Bursa'dadır, Herevî bu nüshayı görmeden bu eserin muhtasarını yayınlamıştır. Dolayısıyla Herevî'den yapılan Türkçe tercüme de muhtasar nüshanın tercümesidir.

Nüshaları: Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa Bl., Nr. 1439; Hacı Mahmud Ef., 2447; Hayri Abdullah Efendi, nr. 129; Ayasofya Bl., 1907.

Eserin Türkçe tercümesi İnsan Yayınları tarafından neşredilmiştir: Vuslat Yolu, Nefhatü'r-Ruh ve Tuhfetü'l-Fütuh, Terc: Hayreddin Yılmaz, İst. 1996.

4. Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye²⁹

Müeyyidüddin-i Cendî, Arapça Lâmiyye'yi Farsça'ya tercüme ve şerhe derek bu eseri 691/1292'de telif etmiştir³⁰.

Kâtip Çelebi Kasîde-i Lâmiyye'nin matla' beytini şu şekilde nakletmektedir³¹:

لا الخیر تنفع اهلها و لا المال ولا يضر ذوی التحقیق اقلال

(İnsana ne binek hayvanı ne de malı fayda verir; ilimde derinleşene fakirlik de zarar vermez.)

Bazı nüshaları:

Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bl., no: 4184, vr. 1-96a (Güzel talik yazılı, okunaklı bir nüshadır. Her mısra bir satıra gelecek şekilde alt alta iki mısra arapça yazılmış, sonra hemen altına Farsça'ya aynı usulde tercüme edilmiştir. Arapçalar surhla, Farsçalar siyah mürekkeple, Müstensihî Dervîş Mahmûd Kalender Konevî'dir.) Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa Bl., no: 2735, vr. 172a-186b (Nesih yazıyla, çok sıkışık ve küçük harflerle, beyit başları üzerine kırmızı çizgi çekilerek belirlenmiştir. Her sayfada 25 satır bulunmaktadır.), Süleymaniye. Laleli, 3681, (5 vr., Kasîde-i Lâmiyye; Şehid Ali Paşa, 1375;); Sü. Şehid Ali Paşa, 2735

Süleymaniye. Ayasofya, 4184

Baş v. 1b: بسم... الحمد لله و لله الحمد له محامد اجمع في جميع مجامع الحمد... والصلاة على اكمل رسول

و عید... اما بعد فان الغراء اللامية قریض لنا في تحریض المستعدين على سلوك الطريق...

Sonu vr. 96a: پناه اهل جهان باد ذات او دائم ز جود او همه آمال خویش را آمال و صلی الله علی محمد و آله و

اصحابه اجمعین و السلام علی عیال الذین اصطفی اجمعین و الحمد لله رب العالمین

5- Risâle fi't-Tasavvuf: Tasavvuf terbiyesiyle ilgili olup, bir fasıl ve on asıldan oluşmaktadır.

Nüshası: Süleymaniye Ktp., Ayasofya Bl., no: 4184, vr. 96b-115b (Talîk hatla yazılmış olup her sayfada 11 st. bulunmaktadır.)

Baş: بسم... قال العبد الفقير مؤيد بن محمود بن صاعد الادبي الصوفي اصلح الله نفسه و

استصلحه لقدمه و اتسه امید بر مكارم اخلاق افاضل محققان و حكما أنتت كه...

Sonu: و الله الموفق المستعان و عليه التكلان تمت بعون الله...

İstinsah Kaydı: تمت بعون الله و حسن توفيقه بيد عبد الضعيف درويش محمود قلندر القنوي

احسن الله اوقاته بمنه و يمنه

6- Nüktetü'l-Aşk

Farsça tasavvufî-ahlâkî bir mesnevi olup, aşk hakkında bir bölüm ile başlar. Daha sonra sırasıyla, kısa kısa bölümler halinde şu konular ele alınır: Kendini bilmek, kendini beğenme ve böbürlenmenin kınanması, alaycılığın kınanması, vecd sahiplerinin sıfatı, öğüt, yeme, içme ve giyinme adabı, kanaat, fitnecilik, tasavvuf yolunda gidenin sıfatı, nefsanî hazların yok edilmesi, dünyanın ve her bakımdan aç gözlülüğün kınanması.

Nuruosmaniye Ktp. nr: 5008/11 ve nr. 5123'de birer nüshası bulunmaktadır.

28 Cendî, 'Nefhatü'r-rûh ve tuhfetü'l-fütûh, Nşr: Necib Mayil-i Herevî, Tahran 1362 hş.

29 Bkz. Brockelmann, I, 451; Suppl., I, 810

30 Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II, 1540; Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa Bl., nr. 2735, vr.184a

31 Bkz. Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, II, 1540.

Nuruosmaniye Ktp. nr: 5008/11 nüsha tavsifi:
Şemseli, miklepli, şirazeli, zencirekli karton cilt, iç kapak ebrulu, 195x87 ve 182x78 mm. ebatlarında, her sayfanın bir çok yerinde çiçek tezhipleri var, başlıklar surhla, yazı alanı altın cetvellidir. Osmanlı Türk şairi Cevri tarafından 1051/1641 yılında istinsah edilmiştir³².

Baş 94a: كتاب نكتة العشق من مقالات شيخ العالم مؤيد جندی رحمه

ای ز عشق تو عقل سرگردان آسمان در رهت بسر گردان
از تو هم قوتست و هم روزی مظلم شب منور روزی

Sonu 102b:

من سخن را برین نسق کردم ختم بر عشق و نام حق کردم
تم.

7. Ed-Dürerü'l-Gâliyât fi Şerhi'l-hurûfi'l-âliyât

Harflerin esrârından bahseden bir eserdir.

Nüshası: Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa Bl., no: 685, vr. 150b-160b

Sü. Nafiz Paşa, 685

Baş 1: بسم... الحمد لله حمدا مستوعبا كمال كل محمده و معتليا على مقام كلى اسم و ما ظهر به و

يعبيده وافيا لكل شريعة وامر و من جاء منه و دعا الله و اعتمده و الشهادة ان لاسواه شهادة عبد بصره
به ...

Sonu: و الفضل و القوة السيد على الدين اعلا الله تعالى شرفه كما اعلا سلفه و على باقى الاخوان
كثرهم الله تعالى و زادهم توفيقا بحق سيدنا محمد سيدنا محمد سيد المرسلين و الحمد لله رب
العالمين تم و كمل فى شهر جمادى الاول سنة تسع و تسعين و الف و الحمد لله على التمام.

8- Dîvân

Arapça'dır. Taşbaskı olarak neşredilmiştir. Brockelmann bu divanın 1872'de Beyrut'ta yayımlandığını söylemektedir³³.

9. Muhtasar fi Lüzûmi't-Tecrîdi'l-Küllî Zâhîren ve Bâtînen an mâ Sive'llâh

Nüshası: Şehid Ali Paşa, nr. 1439/2

10. Âsâr-ı Ehadî ve Esrâr-ı Ahmedî (veya) Ulûm-i Ehadî ve Meârif-i Ahmedî

Cendî'nin ifadesine göre bu eser ilimlerin sınıflandırılmasıyla ilgili olup Arapça'dır. Sinop'ta yazılan bu eser, Cendî tarafından Pervane Muhammed'e sunulmuştur. Bursa Genel Ktp., nr. 1442'de bir nüshası vardır.

Nüsha tavsifi: Sırtı ve kenarları siyah, kenarı zencirekli, şirazeli, mukavva kaplı sun'î deri cilt. 210x140-137x72 ebatlarında olup her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Talik yazı ile yazılmıştır, söz başları kırmızıdır, baştan bir yaprak eksiktir.

Baş 1a: تا خود را در حق و حق را در خود بحسب...

6b: اکنون که بمحروسة دار الثغر سینوب رسیدم هزار چندان که استماع رفته بود

8a: مؤیدا چه دل آلوده جهان داری - که جز خدای نشاید کند جهان داری

Sonu 64b: در اندک مدت حاصل بسیار یابی ان شاء الله تعالی ... تم الكتاب... على يد عبد الضعيف المحتاج
الى رحمة الله عبد الله ...

32 Ahmed Ateş, İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler, 78-79.

33 Brockelmann, I, 451; Suppl., I, 810

Cendî Nefhatü'r-rûh isimli eserinde, bu eserlerden başka Ulûm-i ehadî ve maârif-i Ahmedi (Sinop'ta yazılıp, Muînüddin Muhammed'e sunulmuştur) Hülâsatü'l-İrşâd ve İrşâdü'l-Hülâsa, İrşâdü'l-Kemâlât (Farsça'dır. Said Dâniş Pejuh bu eseri, Merkez Kütüphane Yazmaları Kataloğunda (c. 9, s. 992) müstakil iki eser olarak göstermiştir. İran'da bi, Ezrâku'l-Hatmeteyn (bu eser ibn-i Arabî'nin meşrebi üzerine Arapça olarak telif edilmiş olup tasavvufun inceliklerine dairdir), Kitâbü'l-Esmâ ve İksîru'l-Kemâlât (Farsça yazılmıştır) adlı eserlerine atıflar yapmışsa da, bu eserler günümüze ulaşmamışlardır³⁴.

Aga Buzurg et-Tahrâni, ez-Zeria isimli eserinde Müeyyidüddin-i Cendî'nin Risâle fi'l-kazâ ve'l-kader isimli bir eserini Kahire'de Mektebetü'l-Hidiviyye'de gördüğünü söylemektedir. Bu eserin başlangıç ifadesi olarak, جامع محامد نامتاهي kelimeleri kaydedilmiştir³⁵.

KAYNAKÇA

- Abdülkerim Özaydın, "Cend", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, VII, İstanbul, 1993.
Aga Buzurg et-Tahrâni, ez-Zeria ilâ Tesânifi's-Şia, I-XXV, Kum, 1341hş./1962.
Ahmed Ateş, İstanbul Kütüphanelerinde Farsça Manzum Eserler, MEB. Yay., İstanbul, 1968.
Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, Kabcacı Yay., İstanbul, 2006.
Alptekin, Coşkun, "Atabeg", TDVİA., IV, İstanbul, 1991.
Bayram, Mikail, "Pervâneoğulları Zamanında İlmi Çalışmalar", 383-387, Tarih Boyunca I. Karadeniz Kongresi Bildirileri, 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun, 1988.
Brockelmann, Carl, Geschichte Der Arabischen Litteratur : Erster Band, Leiden, 1938.
Brockelmann, Carl, Supplementband., E.J. Brill, Leiden 1937.
Hâcevî, Muhammed, Du Sadreddîn, İntişârât-ı Mevlâ, Tahran 1377hş./1998.
İsmail Paşa el-Bağdâdî, İzâhü'l-meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-zunûn, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1402/1982.
İsmail Paşa el-Bağdâdî, Hediyetü'l-ârifin, Esmâü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin, I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1402/1982.
Kâtip Çelebi, Keşfü'z-zunûn an Esâmi'l-kütübi ve'l-funûn, I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1402/1982.
Kaymaz, Nejat, Pervâne Mu'înu'd-din Süleyman, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
Kılıç, Mahmud Erol "Fusûsü'l-Hikem", TDVİA., XIII, İstanbul, 1993.
Molla (Abdurrahman) Câmî, Nefahâtü'l-Üns, Tercüme ve Şerh: Lâmiî Çelebi, Haz.: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, Marifet Yay., 4. Basım, İstanbul, 2008.
Molla (Abdurrahman) Câmî, Nefahâtü'l-Üns, Nşr.: Mahmûd-i Âbidi, İntişârât-ı Suhen, Tahran 1386/2007.
Müeyyidüddin-i Cendî, Nefhatü'r-rûh ve Tuhfetu'l-futûh, bâ tashih ve ta'lik: Necib Mâyil-i Herevî, İntişârât-ı Mevlâ, Tahran 1362 hş./1983.
Müeyyidüddin-i Cendî, Vuslat Yolu, Nefhatü'r-rûh ve Tuhfetu'l-futûh, Çev.: Hayreddin Yılmaz, İnsan Yay., İstanbul, 1996.
Uludağ, Süleyman, "Cendî", TDVİA., VII, İstanbul 1993.
Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-a'lâm, I-VI, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306-1316.
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988.
Hakkı Dursun Yıldız, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, I-XII, Çağ Yay., İstanbul, 1989.
Yurt Ansiklopedisi, I-X, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1981-1984.

34 Müeyyidüddin-i Cendî, 'Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetu'l-Fütûh, 38-45.

35 Aga Buzurg et-Tahrâni, ez-Zeria ilâ Tesânifi's-Şia, XVII, 150.